

УДК 725.87

к. арх. С.О. Ніканоров,
Київський національний університет будівництва і архітектури**МІСТОБУДІВНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ
ВОДНО-ТУРИСТИЧНИХ КОМПЛЕКСІВ ПРИЧОРНОМОР'Я УКРАЇНИ**

В статті розглянуті містобудівні особливості формування водно-туристичних комплексів в умовах Причорномор'я України.

Ключові слова: *прибережна територія, природні ресурси, водно-туристичний комплекс, рекреаційний комплекс.*

Одним з головних напрямків освоєння курортно-рекреаційних територій в умовах Причорномор'я України є перехід від будівництва окремих локальних санаторно-оздоровчих і туристичних закладів до групових утворень - комплексів, що дозволяє не тільки раціонально розпорядитися цінними природними ресурсами, але й значно поліпшити обслуговування відпочивальників, більш економічно витратити капіталовкладення. Однак, здійснення такого переходу – завдання не просте як у практиці проектування, так і в практиці будівництва у зв'язку з відсутністю норм проектування туристичних комплексів, обґрунтованих параметрів їх величин, критеріїв доцільної місткості закладів обслуговування, з одного боку, та складністю здійснення поетапного будівництва, кооперування коштів забудовників – з іншого [6].

На містобудівні особливості формування ВТК справляють вплив: існуючі рекреаційні комплекси; комплекси транспортного сервісу; морські та річкові порти, переправи; аеропорти; музеї; пам'ятки історії та культури; заповідники та національні парки.

Туризм, являючи собою частину загальної рекреаційної системи, є, в той самий час, самостійною системою (чи підсистемою), яка внаслідок своєї динамічності, мобільності та найбільш високої «споживаності» найрізноманітніших ресурсів різко відрізняється від інших видів відпочинку.

Якщо для звичайного відпочинку головними ресурсами є рекреаційні ландшафти, то для туризму це й пам'ятки культури, і промислові підприємства, сільськогосподарські та інженерні об'єкти, елементи екзотики (народне зодчество, національні традиції та обряди, місцева кухня та ін.).

У зв'язку з тим, що архітектурно-планувальна організація міських Причорноморських територій України має велике значення, пропозиції щодо їх реконструкції та створення ВТК повинні розроблятися комплексно, на підставі всебічного урахування факторів, що визначають специфіку природних умов, функціонального використання планувальної структури цих територій, у

тісному взаємозв'язку з вирішенням архітектурно-планувальних питань міста в цілому.

Дослідження прибережних територій України з метою визначення містобудівних особливостей формування та обґрунтованого розміщення ВТК, дозволяє умовно створити загальне поясне зонування рекреаційного району, виділити п'ять основних зон та їх глибину [3]:

1. *Рекреаційна зона* (протяжністю 1 км) – згідно з проведеним дослідженням є найбільш зручною для розміщення ВТК.
2. *Сельбищні та промислово-комунальні території, транспортні вузли* – найбільш зручні для прокладання пішохідних туристичних маршрутів при ВТК (протяжністю 4 – 6 км).
3. *Сільськогосподарські території, села* – найбільш зручні для прокладання пішохідних туристичних маршрутів при ВТК (протяжністю 5 – 7 км).
4. *Ліси, окремі санаторні комплекси, існуючі туристичні маршрути* – найбільш зручні для прокладання автомобільних, пішохідних і змішаних за способом пересування туристичних маршрутів при ВТК (протяжністю 20 – 24 км).
5. *Національні парки, заповідники, гірські курорти, гірсько-туристичні комплекси* – найбільш зручні для прокладання автомобільних, пішохідних і змішаних за способом пересування туристичних маршрутів при ВТК з організацією місць ночівлі та відпочинку (протяжністю 10 – 12 км);

Протяжність Причорноморської території визначається установленими в генеральному плані межами міста, а в окремих випадках (при використанні територій для міських цілей за межами міста) – межами приміської зони або її частини.

Згідно з проведеними ученими А.Д. Івановою та Г.І. Фруміним дослідженнями для архітектурно-планувальної організації прибережних територій при визначенні глибини Причорноморської території доцільно застосовувати такі критерії:

а) пішохідна доступність найбільш віддалених від берега точок територій *при спокійному рельєфі* не повинна перевищувати 1,5 км. Фактична глибина прибережних територій за пішохідною доступністю визначається штучними перешкодами – залізницями, швидкісними магістралями і т. п., якщо останні перетинають шляхи підходу до річки та знаходяться в одному з ними рівні (з урахуванням передбачених заходів);

б) *при складному рельєфі* та природних перешкодах необхідно приймати до уваги наявні та сплановані транспортні умови, пристрої, що поліпшують пішохідну доступність берега в обох напрямках – на спуску та підйомі;

в) *межі архітектурно-композиційного впливу* акваторії, узбережжя та їх забудови визначаються з урахуванням ситуації, що склалася, та принципових основ передбаченого архітектурно-просторового рішення. Основним критерієм при визначенні композиційного впливу водного простору повинна служити, так звана візуальна доступність, тобто, можливість споглядання його, а також узбережжя з його забудовою, з віддалених точок;

г) *вітровий і температурно-вологісний режим* (зміщення домінуючих вітрів, зміна їх швидкості, підвищення вологості повітря, туманоутворення, зниження максимальних і підвищення мінімальних температур) територій Причорномор'я характеризується стійкими відхиленнями від відповідних характеристик для міста в цілому.

Оцінити фактичні величини стійких відхилень можна за даними багаторічних спостережень, але, у ряді випадків (особливо для великих промислових центрів) наявні дані необхідно доповнювати результатами спеціальних короточасних спостережень та окремих замірів у характерний період року;

д) *межі прибережних територій*, установлені на підставі факторів, наведених у п. п. а, б, в, г, повинні бути ув'язані з перспективним функціональним зонуванням міста та його архітектурно-планувальною структурою. При цьому необхідно прагнути до встановлення остаточних меж прибережних територій по межах функціональних зон і структурних елементів (житлові райони, ВТК та ін.);

е) *остаточне визначення меж Причорноморської території* повинно здійснюватись на підставі послідовного розгляду меж, установлених у відповідності до п. п. а, б, в, г, та виявлення у кожному випадку вирішального фактора [4].

Велике значення в освоєнні Причорноморських територій має *протяжність берегової лінії* окремих функціональних зон. Баланс таких територій не завжди відбиває характер їх використання, оскільки в ньому велику питому вагу можуть мати зони з відносно невеликою протяжністю берегової лінії або зони, які не отримали виходу до моря. Малі за площею зони можуть мати протяжну берегову лінію та перешкоджати доступ до моря (наприклад, транспортні лінії, промисловість).

У зв'язку з цим, оцінюючи можливості використання прибережних територій, необхідно, поряд з їх балансом, звертати увагу на протяжність берегової лінії тієї чи іншої функціональної зони, домагаючись відносного збільшення її для формування ВТК.

Найважливішим питанням реконструкції узбережжя є забезпечення чистоти повітря, води та ґрунту. У зв'язку з цим, крім розробки цього питання в

обсязі генерального плану, слід проводити також додаткові спеціальні обстеження, які дозволяють передбачити необхідні заходи для санації повітряного та водного басейнів, а також для боротьби із забрудненням ґрунту територій узбережжя. Особлива важливість цих заходів полягає в тому, що вони значною мірою визначають санітарно-гігієнічну характеристику міста в цілому, оскільки території узбережжя являють собою основне місце для формування ВТК, а також місце масового відпочинку людей та резервуар, що живить повітряний басейн міста.

Як основні містобудівні заходи при формуванні ВТК в умовах Причорномор'я України, можна рекомендувати:

- відмову від розміщення на територіях узбережжя підприємств, технологічно не пов'язаних з акваторією;
- обмеження розвитку промислових і транспортних підприємств у прибережних зонах міст, зокрема, при їх розміщенні на сельбищних територіях;
- перебудування промислових підприємств, що мають джерела шкідливості, у тих випадках, коли це економічно вигідно та не суперечить вимогам технології;
- застосування спеціальних установок для уловлювання шкідливих промислових викидів;
- організація захисних зон навколо підприємств, складів, транспортних засобів, транзитних магістралей, що зберігаються;
- озеленення територій узбережжя, які не забудовуються.

Функціональне членування прибережних територій повинно вирішуватись у тісній ув'язці з усім архітектурно-планувальним зонуванням міста та служити засобом поліпшення умов життя його населення. При такому перетворенні усталених міст прибережних територій, по можливості, їх можна використовувати для формування ВТК, а також для житлової забудови, місць масового відпочинку та розвитку міського центру.

Інтенсивне зростання міст і дефіцит вільних земель обумовили подальший розвиток житлового будівництва на території Причорномор'я.

У зв'язку з цим *при розміщенні ВТК необхідно передбачати рішення ряду містобудівних завдань, головними з яких є:*

- доступність до моря для відпочивальників і населення, яке проживає поблизу ВТК;
- ефективне використання узбережжя під будівництво ВТК;
- використання впливу моря для покращення мікроклімату ВТК;
- створення виразного архітектурно-просторового вигляду ВТК біля водного простору, особливо зі сторони моря;

- розміщення ВТК повинно здійснюватись за рахунок освоєння нових земель або шляхом реконструкції усталеної забудови.

Методика вибору місць розміщення водно-туристичних комплексів на Причорноморському узбережжі України застосована на отриманих результатах дослідження територій, передбачених для організації ВТК:

1. При розробці методики місць розміщення ВТК був проведений загальний аналіз рекреаційного потенціалу України, що дозволило визначити доцільність розміщення ВТК на Причорноморській території.

2. При дослідженні містобудівних особливостей Причорномор'я, розроблено поясне зонування та визначено п'ять основних рекреаційних зон (поясів), що дозволило виділити зону (пояс) глибиною 1 км – найбільш зручну для організації ВТК, та намітити розвиток туристичних маршрутів в інших зонах (поясах) узбережжя.

3. За матеріалами Держкомтуризму України та соціально-економічними даними визначені міста та населені пункти, куди спрямовується основний потік іноземних туристів і громадян України на Чорноморському узбережжі країни. На підставі отриманих даних запропоновані місця розміщення комплексів з організацією туристичних маршрутів у місцях, де існують вільні території (не менше ніж 10 га), чи реконструкція існуючих рекреаційних закладів для організації ВТК.

4. При розрахунку *максимальної місткості* (потужності) ВТК слід ураховувати:

- а – площу під організацію ВТК, рельєф, клімат та екологію вибраного району, геологічні висновки;
- б – кількість індивідуальних видів транспорту туристів (водних, автомобільних);
- в – коефіцієнт завантаження транспортних засобів для далеких подорожей;
- г – коефіцієнт кількості туристів, які бажають провести відпустку при ВТК для дальніх подорожей та проходження туристичних маршрутів на тривалий термін;
- д – кількість днів максимальної концентрації туристського потоку в даному районі;
- е – кількість днів перебування туристів у транзитних закладах при проходженні туристичних маршрутів;
- ж – коефіцієнт потужності туристського потоку, який виходить з міста чи населеного пункту, в якому розташований ВТК;
- з – потужність транзитного потоку, який проходить через місто чи населений пункт, в якому розташований ВТК.

Згідно із запропонованою методикою, необхідна площа під організацію комплексу визначається після розрахунку максимальної місткості закладу.

Так, для ВТК при мінімальній місткості 120 місць необхідна площа під забудову становитиме 10 га; а при максимальній місткості 500 місць необхідна площа під забудову становитиме 50 га в умовах Причорномор'я України.

При розміщенні водно-туристичного комплексу необхідним є урахування вітрових навантажень, особливо в умовах морського узбережжя. Для захисту ВТК від сильних вітрів необхідно передбачати влаштування спеціальних вітрозахисних бар'єрів, орієнтованих перпендикулярно або під кутом до напрямку домінуючих несприятливих вітрів. Це можуть бути смуги зелених насаджень, будівля підвищеної поверховості. У разі розташування житлової структури ВТК вздовж вітрового потоку, необхідно використовувати прийоми планування, забудови та благоустрою, які б максимально сприяли гальмуванню та розбиванню потоку, що може забезпечуватись шляхом багаторядного висадження зелених насаджень, пилкоподібної в плані забудови, а також іншими способами [2, 4, 7].

Для найкращої аерації ВТК необхідно створювати умови для максимального проникнення бризів чи інших сприятливих вітрів вглиб забудови, застосовуючи прийом групування будівель, що передбачає розкриття забудови в сторону домінуючих бризів чи інших сприятливих вітрів.

При цьому провітрювання території ВТК досягається розташуванням довгих сторін будівель і споруд комплексу паралельно до сприятливих вітрів [1, 4, 5, 8, 9].

Таким чином, з метою організації при ВТК активного відпочинку на воді, вивчення об'єктів туризму та раціонального використання природного потенціалу проведено дослідження рекреаційних територій України, результати якого вказують на можливість формування ВТК в умовах Причорноморського узбережжя, оскільки до послуг туристів можуть бути надані десятки туристично-екскурсійних закладів Чорноморського узбережжя та унікальна можливість для водо-, грязелікування та реабілітації.

Згідно із зазначеними вище містобудівними особливостями та визначеним місцем у класифікації ВТК створення подібних комплексів в умовах Причорномор'я України має значні переваги у порівнянні з будівництвом таких закладів в будь-яких інших умовах.

Література

1. Фомін І. О. Організація місць масового відпочинку. – К.: «Будівельник», 1969. – 19 с.

2. Духовный В. И., Рыбалов Л. Г. Особенности организации кратковременного отдыха трудящихся предприятий с непрерывным режимом работы. – В сб.: Градостроительство, К., «Будівельник», 1973. с. – 74-78.
3. Ежов В. И., Ежов С. В., Ежов Д. В. Архитектура общественных зданий и комплексов. – К.: ВИСТКА, 2006. – с.24.
4. Иванова А. Д., Фрумин Г. И. Архитектурно-планировочная организация прибрежных территорий. Краткие методические рекомендации. – К.: 1969. – С. 9–12.
5. Методические рекомендации по планировке, застройке, озеленению и благоустройству жилых районов в различных природно-климатических условиях УССР. – К.: КиевНИИП градостроительства, 1971. –С. 1–8.
6. Панченко Т. Ф., Вандаловская Е. И. К вопросу о планировочной организации курортных комплексов. – В сб.: Архитектурно- планировочная организация курортов и зон отдыха. – К.: КиевНИИП градостроительства, 1974. – 53 с.
7. Методические указания по планировке мест загородного отдыха. – К.: КиевНИИП градостроительства, 1969. – 26 с.
8. Планировочная организация курортных районов и комплексов. Методические указания. – К.: КиевНИИП градостроительства. 1970. – С.
9. Схема планировки промышленных районов. – М.: Госстройиздат, 1964. – 34 с.

Аннотация

В статье рассмотрены градостроительные особенности формирования водно-туристических комплексов в условиях Причерноморья Украины.

Ключевые слова: прибрежная территория, природные ресурсы, водно-туристический комплекс, рекреационный комплекс.

Anotation

The article deals with urban features of the formation of water-tourism facilities in the Black Sea in Ukraine.

Key words: coastal areas, natural resources, water and tourist complex, recreational complex.